

Матусяк Г. І.

ORCID: 0000-0002-7430-8257

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри публічного управління, права та гуманітарних наук

Херсонський державний аграрно-економічний університет

м. Кропивницький, Україна

КНИГА ТРЕВЕЛОГІВ СТЕПАНА ЛЕВИНСЬКОГО “СХІД І ЗАХІД”: ОСОБЛИВОСТІ ІДЮСТИЛЮ

Ключові слова: ідіостиль, поетика, тревелог, орієнталізм, філософічність, ліризм, літературознавча рецепція.

Тревелоги українського письменника і перекладача, культуролога і сходознавця, дипломата Степана Левинського заслуговують на особливу увагу дослідників подорожньої літератури, а також учених, чий науковий інтерес дотичний до орієнтальних студій. Його подорожі до Японії та Кореї і перебування в Китаї викликали жвавий інтерес до східної культури, який своєю чергою інспірував написання тревелогів (книги “Від Везувія до пісків Сахари” (1926), “З Японського дому” (1932), “Схід і Захід” (1934)). Поетика творів С. Левинського вирізняється тонким ліризмом, вишуканою філософічністю й стилістичною самотутністю, що надає доробку автора непроминальної цінності.

Талант “обсерватора життя” [2] виявляється в увазі С. Левинського до деталей і вмінні помічати те, що зазвичай залишається поза зором. Багато сучасників відзначали його беззаперечний літературний хист і оригінальний письменницький стиль, який відрізняв його прозу від інших зразків галицької літератури початку ХХ століття. Сам С. Левинський пояснював вишуканість свого письма й естетичні домінанти своїх творів впливами французької літератури, зумовленими кількарічним проживанням у Парижі.

Усі збірки С. Левинського привертали увагу критиків і супроводжувалися переважно схвальними відгуками та рецензіями. Не стала винятком і книга “Схід і Захід”, яку автор вважав однією з найглибших у своєму доробку. У рецензії на неї М. Рудницький акцентував фаховий підхід С. Левинського до фіксації своїх подорожніх вражень, які він підкріплював книжками “про історію та звичай краю, який оглядає” [2, с. 14]. Критик підсумував особливості нарративної стратегії у збірці “Схід і Захід”: “У цій книзі “Захід” – це автор, “Схід” – те, що він бачить. Таким робом Схід відбивається у західній призмі” [2, с. 14].

Авторитетні тогочасні часописи, зокрема “Нова Хата”, підкреслювали стильову вишуканість “Сходу і Заходу”, що виявлялася у вмінні автора поєднувати докладні описи побаченого з філософськими рефлексіями щодо культурних особливостей відвіданих місць [2]. У рецензії акцентовано відмінність тревелогів С. Левинського від інших зразків мандрівної прози, що дає підстави вважати книги автора нетрадиційною подорожньою літературою. Не можна не згадати неприхильні рецензії на книгу “Схід і Захід”. Зокрема, М. Барських закидав авторові брак цілісності концепції, самоповтори, нудний виклад, брак динамічного сюжету, шаблонність, претензійність заголовка, що не пасував не пов’язаним між собою уривкам, які радше нагадували низку спогадів про подорожі, а не повноцінні літературні твори, а також надмірну етичну обережність в описах Єрусалима. На думку критика, “так подорожує кожний пересічний турист, а від подорожника-письменника” мусимо вимагати чогось більшого [2, с. 14].

Зауважимо, що в короткій передмові до книги “Схід і Захід” автор попереджає читача про те, що її назва може викликати невинувато високі очікування щодо змісту, оскільки натякає на намір зацепити в ній культурні, політичні чи економічні паралелі. Проте нічого такого реципієнт у книзі не знайде, бо це “тільки мандрівні спомини”, тому наперед просить вибачення за невідповідність висунутим до неї вимогам [2, с. 137].

Попри такі неоднозначні оцінки книги “Схід і Захід” у літературознавчій рецепції, варто погодитися з думкою В. Габора, який зробив незрівнянно багато для популяризації творчості С. Левинського, про те, що доробок автора є “цінним внеском в українську подорожню літературу початку ХХ ст., цікавими й самобутніми виданнями, що пронизані водночас ліризмом і філософічністю, тонкою обсервацією екзотичного світу” [2, с. 15].

С. Левинський народився в родині відомого архітектора, тому невинувато видається його інтерес до архітектурних пам’яток відвіданих місць. На це звертав увагу у своїй критичній рецензії М. Барських, вважаючи, що автор “не завжди вміє відчуті й передати індивідуальне обличчя описуваних будівель” [2, с. 15]. Ця теза не видається досить переконливою з огляду на її суб’єктивність і поверховість. Спробуємо переконатися в тім, що С. Левинському вдавалося належним чином відобразити архітектурну самобутність побаченого, аналізуючи його мандрівні спостереження.

Книга “Схід і Захід” починається замальовками Константинополя, зокрема візіями мінаретів. Властивий авторові ліризм надає його прозі постичності, що виявляється у використанні метафоричного порівняння матеріалу, з якого збудовані будівлі, з риб’ячою лускою, яка магічним

чином твердне й перетворюється на слонову кістку. Композиція мінаретів асоціюється в автора із завітчаними “вінками різьблених галерейок” [2, с. 137]. Поруч із суто поетичною образністю натрапляємо на перелік назв архітектурних споруд і локацій: Свята Софія, мури Св. Ірени, Султан Ахмед, Сулейман, Скутарі, Дольма-Багче, Галата, Золотий Ріг тощо.

С. Левинський звертає увагу на кольори міста та його гамір: до зорових образів долучаються слухові (шепіт, шум, музика, пісні), щоб витворити багатомірну картину яскравого і галасливого східного міста. Власне описові фрагменти розгортаються у філософські роздуми про часткову втрату Константинополем барв та екзотичного колориту, оскільки місцевий люд дедалі більше “скидається на космополітичну юрбу присередземноморського європейського міста” [2, с. 138]. Автор зауважує трансформацію фантазійних статичних видив у пульсуюче життя, частиною якого стає мандрівник, причалуючи до берега. Цікавим є уподібнення роздумів до “різнокольорових камінчиків візантійської мозаїки” [2, с. 138]. У такий спосіб С. Левинський демонструє внутрішнє налаштування на перебування в Константинополі, синхронізацію відчуттів з оточенням.

Фокус уваги С. Левинського не обмежується лише екзотичними видами: він також цікавиться місцевим населенням, зокрема загадковим жіноцтвом. Погоджуємося з І. Жиленко в тім, що авторові властиве “пристрасне бажання вивчати природу і людей Далекого Сходу” [1, с. 3–4]. Описам зовнішності в тревелогах С. Левинського притаманні висока поетичність і романтичність. Наприклад, очі туркені він зображує як “дві романтичні твердині, закутані у чари давніх віків, козацьких походів, у спомини героїства, сміливості й хитрощів” [2, с. 141]. І в цьому разі автор робить коментар культурознавчого характеру, що стосується відходу від традиції носити чарчаф, який, на його думку, засуджує старше покоління.

С. Левинський творить багатогранну картину східного світу, охоплюючи своїм письменницьким поглядом не лише архітектурну своєрідність та етнічну самобутність місцевих жителів, а й природні ландшафти. У нарисі “Босфор у ночі” автор поетично візуалізує протоку в романтичному стилі: “Щось незвичайно чаруюче й лагідне розіллялось скрізь по Босфорі, як віддих коханої жінки” [2, с. 142].

Зумовлений родинною традицією інтерес С. Левинського до архітектури виявляється у збірці “Схід і Захід” досить виразно. Автор подає докладний опис собору Св. Софії, розмірковуючи над причинами стильової еkleктики, спричиненої тим, що “візантійський архітектурний стиль не остав без впливу на мистецький стиль турецьких побідників” [2, с. 143]. Автор змальовує інтер’єр Св. Софії, порівнюючи її купол із великим келихом, повернутим додолу, докладно візуалізуючи поліхромію та орієнтальну

орнаментику. С. Левинський акцентує досконалість форм, гармонію кольорів, виняткове відчуття естетики і довершене поєднання архітектурних форм. Характерною рисою ідіостилю автора є супровід опоетизованих описів культурознавчими, філософськими чи історичними коментарями. С. Левинський із науковою прецизійністю перераховує джерела доставляння будівельних матеріалів для спорудження Св. Софії, вказує імена будівничих “вічного пам’ятника”, пояснює походження нового стилю, що спирався на елліністичні та перські впливи, а також подає свою версію величі собору, що полягає в “іраціональній синтезі всього” [2, с. 145].

Автор робить екскурс у минуле, наснажуючи його філософськими теоріями про велич візантійського мистецтва, шукаючи його підґрунтя в поєднанні трьох культур – “Еллади, Орієнту і Християнства” [2, с. 147]. С. Левинський намагається витлумачити його естетичну простоту й багатство орнаментики, його символіку та монументальність. Із докладністю культуролога автор “Сходу і Заходу” пояснює еволюцію візантійського мистецтва через взаємодію різних впливів і традицій, виокремлюючи три його періоди.

Отже, вищенаведені спостереження уможливають висновки про ті риси письменницького ідіостилю С. Левинського, які відрізняють його тревелоги від інших зразків подорожньої літератури. Автор книги “Схід і Захід” вдається до стратегії поетизації вражень, що виявляється у глибокому ліризмі й широкому використанні тропів. С. Левинського як сина відомого львівського архітектора передусім цікавлять архітектурні пам’ятки відвіданих місць, які він описує із залученням розлогих коментарів культурознавчого й історичного характеру, а також філософських рефлексій. Перелічені характеристики дають змогу говорити про унікальність ідіостилю С. Левинського та самобутність його тревелогів.

Література:

1. Жиленко І. Таємничий світ Далекого Сходу в нарисах Миколи Байкова і Степана Левинського // *Web of Scholar*. 1(19), Vol. 5, January 2018. С. 3–9.
2. Левинський С. Від Везувія до пісків Сахари. З Японського дому. Схід і Захід. Львів : ЛА “Піраміда”, 2018. 212 с.